

РАЗБИРАНЕТО ЗА КАТЕГОРИЯ КАТО ВАЖЕН ФАКТОР ЗА РАЗВИТИЕТО НА ЛИНГВИСТИЧНИТЕ ПАРАДИГМИ

СТЕФАНА ДИМИТРОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
stediru@abv.bg

Резюме: В тази статия идеята за езиковите категории се приема като отправна точка. Авторката се интересува не само от описание на езикови категории или от тяхното възникване, но и от по-задълбочено изследване на това какво ни казват категориите в езика за естеството на разума. Влиза се в полемика с традиционното, обективистично гледище, според което всички категории в ума трябва да съответстват на реалните категории в света.

Ключови думи: лингвистични категории, граматична система, прагматична детерминация на лингвистичните категории като когнитивен процес

UNDERSTANDING CATEGORIES AS AN IMPORTANT FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF LINGUISTIC PARADIGMS

STEFANA DIMITROVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
stediru@abv.bg

In this article the author takes the notion of linguistic categories as its starting point. The author is interested not only in a description of linguistic categories or even how they came about, but more deeply, in learning what the categories in language tell us about the nature of reason. The goal is to argue against the traditional, objective account that says all categories in the mind must correspond to real categories in the world.

Keywords: linguistic categories, grammatical system, pragmatic determination of linguistic categories as a cognitive process

Общоприето е историята на езикознанието да се свежда до смяната на лингвистичните парадигми. За тяхното изграждане съществена роля играят много фактори: резултатите от експерименталната работа на езиковеди-

те, общото състояние на науката през даден период, ракурсът на наблюдение, личностните (биотичните) характеристики на изследователя, изработването и уточняването на терминологичния код, включващо очертаването на обема на използваните в него понятия. Има, разбира се, и други фактори, но тук ще се разглежда само един от тях – тълкуването на понятието *категория* през дългия и нелишен от противоречия път, който е изминала науката за човешкия език.

Самата дума *категория*, употребявана в множествено число, идва от старогръцки *Κατηγορίαι* (буквално „изказ“, „признак“), минава през латински *Categoriae* или *Praedicamenta* и се тълкува като кратко съчинение, асоциирано с Аристотеловото учение за понятието. *Категории* е първата част в *Органон* на Аристотел. Там като категории (универсални признаци на околния свят) са изброени всички възможни варианти на това, което би могло да бъде субект или предикат на съждението. Както се вижда, трудът има категорично определена логическа насоченост. Тук трябва да се направи една уговорка. Авторството на Аристотел често бива подлагано на съмнения, тъй като само в *Категории* няма никакви отправки към други негови произведения. Освен това се откриват известни противоречия между *Категории* и други текстове на Аристотел – става дума преди всичко за *Метафизика*. Въпреки това понастоящем повечето изследователи твърдят, че текстът е все пак на Аристотел. Нещо повече, те го намират за най-важната част на това, което е прието да се нарича Аристотелов корпус.

Според много философи Аристотел създава системата си от категории, извеждайки я непосредствено от гръцката граматична система. В това няма нищо чудно. Знаем, че в Древна Гърция с език са се занимавали не чисти езиковеди, както например в Древна Индия, а философи енциклопедисти, които неслучайно наричаме просто древногръцки мислители. Те са познавали добре само своя език и до голяма степен са отъждествявали езика с мисленето. И така, предложената от Аристотел схема има следния вид:

1. Същност – съответства на съществителното (*човек*);
2. Количество – съответства на числителното (*един, няколко*);
3. Качество – съответства на прилагателното (*стар, млад*);
4. Отношение – съответства на степените за сравнение (*първ, последен, по-висок от другите*);
5. Място – съответства на наречието за място (*тук, там*);
6. Време – съответства на наречието за време (*вчера, днес*);
7. Положение – съответства на непреходните глаголи (*стои, лежи*);
8. Притежание – съответства на посесивните форми (*мой, твой, на брат ми*);
9. Действие – съответства на глаголите в действителен залог (*бяга, побеждава*);
10. Претърпяване – съответства на глаголите, обозначаващи подлагане на някакво действие (*бият го, гонят го*).

Аристотел никъде не излага пълно теорията си за категориите и както се вижда, не определя граматиката като източник на идеите си. При това граматиката не навсякъде съответства напълно на таблицата му, например количеството и качеството могат да бъдат описани със съществителни (*великан, джудже, гений*); степените за сравнение могат да бъдат скрити в семантиката на прилагателните и да нямат морфологичен маркер (*огромен, великолепен, неповторим, несравним, нищожен*); мястото също може да се обозначи по различен начин (*пред къщата* – със съществително и предлог, *заобикалям* – с глагол и т.н.). Не е точно известно кога Аристотел окончателно е оформил учението си за частите на речта и дали работата над него се успоредява с разработката на понятието *категория*. Списъкът от категории е последван от заключителните твърдения в книгата – те са наречени от средновековните автори *постпредикаменти*. Към тях се отнасят понятия от различен порядък: *противолежащо – противоположено, предшестващо – следващо, дадено заедно, видове движения, втори анализ на притежанието*. Както се вижда, някои от тях имат дихотомична структура, която в едни случаи е чиста антитеза, а в други е нечленима, което отразява виждането на Аристотел и следовниците му за категорията, свързано с признаването на възможността тя да бъде дихотомична или пък да бъде призната само в монаден вид. Този въпрос и сега вълнува у нас например езиковедите, които се занимават с категорията *определеност – неопределеност* и с предложението на Александър Теодоров-Балан тя да бъде наричана *положение*. Този въпрос вълнуваше особено много Иван Куцаров до края на живота му (вж. напр. Куцаров/Kutsarov 2007).

Когато говорим за категории в езикознанието, ние употребяваме различни определения: *граматични, морфологични, синтактични, изреченски, текстови, семантични, понятийни, скрити (криптипни)* и т.н. И ги определяме всичките като висши лингвистични абстракции. Създаването се положение изисква уточняване на понятията. Преди всичко самото понятие *граматика* не е еднозначно за отделните школи и направления. В най-общ вид може да се каже, че традиционното виждане за граматиката е свързано с включването в нея на два компонента – морфологията и синтаксиса. Ако се придържаме към него, ще трябва да признаем, че под граматични трябва да се разбират само морфологичните и синтактичните категории. Но в съвременното езикознание обемът на понятието *граматика* силно се разширява и в него се включва всичко, което е свързано с организацията на езиковата система на всички равнища. Това виждане се определя като американско, но то вече е доминиращо в повечето школи и направления, които се интересуват от целостта на езиковата система и от така наречените *преливни процеси* във функционирането на езиковите равнища. От гледна точка на този подход към езика граматични могат да бъдат наречени всички категории.

При изследването на категориите трябва строго да се разграничават фактите на езика и фактите на теорията за езика. В езика има репертоар от езикови средства и между тях са установени определени системни отношения. Тези отношения се отразяват в теорията с различна степен на абстракция. И само в нейната най-висока степен се разполагат категориите. Затова може да се каже, че граматичната категория е система от противопоставени една на друга граматични форми с еднородно (инвариантно) значение, т.е. имащи универсален семантичен признак. Членовете на една категория, обединени от споменатото инвариантно значение, се противопоставят по своите конкретни, частни значения, напр. обединените от инвариантното значение *род* лексеми *мъж*, *жена*, *дете* са противопоставени по частните значения на мъжкия, женския и средния род. Тук е мястото да си спомним твърдението на Емил Бенвенист, че основният въпрос на лингвистиката е въпросът за значението, което, според метафоричния му израз, колкото и да бъде пренебрегвано, като главата на Медуза изплува от вълните и омагьосва всички, които го съзерцават (Бенвенист/Benvenist 1974). А казано неметафорично, в нашия случай трябва да подчертаем, че въпросът за категориите и въпросът за значението са неразривно свързани. Нещо повече, в този въпрос за връзката между понятията *категория* и *значение* се включва трети елемент – понятието *смисъл*. Съществуват школи и направления, които не различават последните две понятия. Но много авторитетни лингвисти, например Александър Владимирович Бондарко (Бондарко/Bondarko 2011), виждат разликата между тях в това, че смисълът е свързан с мислителното, понятийното съдържание на даден изказ или текст, а значението е свързано със съдържателния план на езиковите знакове. Смисълът според тях не е прикрепен към определени езикови форми, а значението е неразривно свързано с тях. Лингвистите, които отделят по този начин смисъла от значението, отчитат, че той зависи до голяма степен от контекста, речевата ситуация, опита на говорещия и слушащия, релациите помежду им и т.н. С една дума, тук се появяват прагматични ориентири, които откриват нови ракурси на наблюдение и показват сложността на разглеждания тук въпрос „от другата страна“. От такъв напълно обоснован разширен ракурс е написана книгата на Милена Попова *Семантични и прагматични аспекти на синтактичните категории в съвременния испански език* (Попова/Ророва 2012). С определено ярка прагматична насоченост е трактовката на категориите и в труда на Мария Китова *Логико-оценъчната категория относителна достоверност в съвременния испански език* (Китова/Kitova 2005).

Когато в езикознанието говорим за значение, прекрасно си даваме сметка за това, че в различните изследователски процедури се наблюдават различни значения, най-важните от които са лексикалното и граматичното. Те винаги функционират в реципрочна зависимост едно от друго, като при това лексикалното значение съхранява своя индивидуален характер, обус-

ловен от референтната му същност, а граматичното значение е лишено от индивидуалност, то е обобщено значение, присъщо на редица думи или синтактични конструкции, и бива изразявано с добре известни на всеки носител стандартни средства. Твърде често граматичното значение е чисто формално, тогава то няма никакъв прототип в действителността. По този въпрос е писано много и дежурните примери като *maca* и *der Tisch* са известни на всички. Известно е също, че има по-стабилни и по-лабилни категории и че категорията род спада безспорно към вторите. Свидетелство за това са както езици от типа на английски, турски и редица други, в които тази категория практически почти липсва, така и разколебаването на формалното ѝ изразяване в езици, където тя все още се признава за много активна. Това особено проличава в разговорните варианти на всички славянски езици, например в руски при често срещаната ненормативна употреба **У него две дъщери и он обоих* (вместо *обоих*) *одинаково любит* или в български език, когато при диалог между две жени едната каже **Ние двамата* (вместо *двете*) *с теб разбираме*, в системните грешки от типа **прахта*, **телта* вместо *прахът*, *тельт* и дори в речта на редица телевизионни диктори, казващи **осемдесет и един годишният мъж*, **двадесет и две етажната кооперация*. Ненормативното съгласуване в случая илюстрира преплитането на действието на граматичния фактор със семантичната доминация, отпращаща към съществителното, което е семантично по-силната дума в словосъчетанието. Затова следващата стъпка би била признаването на факта, че всички лингвистични категории имат obligatorна семантична обусловеност. Да си спомним нееднократно цитираната мисъл на Нина Давидовна Арутюнова, че семантиката е по-силна от граматиката, а прагматиката е по-силна от семантиката (Арутюнова/Arutiunova 1988). Тук може да се добави, че прагматичната обусловеност на категориите не е непосредствена, че между категориалната организация на езика и прагматичните му реализации в речта има един постоянен посредник и това, разбира се, е семантиката.

В същото време трябва да се помни, че каквито и процеси да се развиват в един език, те зависят изцяло от репертоара на езиковите средства. И тъй като различните езици разполагат с различни репертоари от езикови средства, граматичните им категории имат специфични характерологични признаци, които напълно се поддават на описание. Това не противоречи на факта, че те могат да имат и наистина имат и универсални признаци. Друг е въпросът, че едни учени са склонни да абсолютизират тези признаци, други да ги negliжират. Към първите се отнася преди всичко Ян Бодуен де Куртене, чиито разсъждения за категориите често биват наричани „заветът на Бодуен“. В резюмиран вид той звучи така: Не бива категориите на един език да се приписват на друг език. Предметът на изследването трябва да се приема такъв, какъвто е, без към него да се прилагат чужди категории. Устройството на съвременния език не трябва да се измерва с кате-

гориите от неговото минало, от предишното му състояние или пък от бъдещото му състояние (Бодуен/Boduen 1963).

Разсъжденията на Бодуен за категориите, колкото и да са интересни, все пак вече звучат като отглас на едно по-старо разбиране за тях от периода, когато се е говорило за категории, но още не е съществувала теорията на категоризацията, развита от Елинор Рош (Rosh 1973; Rosh 1975) и Джордж Лейкоф (Lakoff 1987) съответно в рамките на когнитивната психология и когнитивната лингвистика. Категоризацията – този сложен процес с ментални, психологически и лингвистични измерения, все още възбужда много спорове и стимулира появата на нееднотипни изследователски подходи. Въпросът за семантичното взаимодействие между езиковата категоризация и граматичните категории намери в нашата лингвистична литература най-пълна разработка в книгата на Стоян Буров *Познанието в езика на българите* (Буров/Burov 2004), посветена на концептуалната категоризация на предметността.

При езиците от средноевропейския стандарт, в чиито системи по своеобразен начин се съчетават признаците на аналитизъм, синтетизъм и аглутинатизъм, граматичните категории могат да бъдат синтактично определяеми, т.е. свързани със съчетаемостта на формите в състава на словосъчетанието или изречението. Такива категории се наричат **релационни**. Към тях се отнасят например родът и падежът (*райска градина*, но *райски кът*; *кого ценяш* но *кому вярваш*). Има и категории, синтактично неопределяеми, изразяващи определени смислови абстракции, откъснати от свойствата, връзките и отношенията с екстралингвистичната действителност. Те се наричат **референциални** или **номинативни**. Към тях се отнасят видът и времето (можем да кажем *Вчера четох* и *Вчера прочетох книгата*; *Вчера седа* и *си чета книгата* и *изведнъж се сецам...*). Този тип категории занимават особено много учените, изучаващи референцията, която според точното определение на Нина Давидовна Арутюнова представлява „прикачване“ на изказа към фактите от действителността (Арутюнова/Arutjunova 1982). Цитираните изречения, независимо от представените в тях несъпадащи темпорални субкатегории, са ориентирани еднозначно към миналата перспектива. А анализът на различни езикови корпуси убедително потвърждава тезата, че към едни и същи факти от действителността могат да бъдат прикачени езикови изкази, базиращи се на различни субкатегории на една обща категория. Особен интерес представляват категориите, които съчетават на пръв поглед несъвместимото – признаците на описаните два типа. Към тях се отнасят преди всичко лицето и числото, за еволюцията на които историческото езиковедство ни дава извънредно интересен материал. Категорията **число** е възникнала според Едуард Сапир (Sapir 1944) по-късно от категорията **градация**, една неизменна категория, и за разлика от нея на субкатегориално равнище се променя в количествено и качествено отношение. Известно е, че съществуват езици (някои кавказки,

два енисейски, отделни островни), в които има двойствено и тройствено число и разбира се, стандартно множествено. Известна е историята на двойственото число в нашия език и на все повече затихващите му рефлексии, известно е наличието на така нареченото малко (до 4) и голямо (от 5 нагоре) множество в руски и полски и сливането на голямото множество със стандартното. Известни са синтактичните колебания при използването на бройните форми в български, особено в разговорния език и диалектите, напр. *Имала майка два сина*. Известна е количествената нивелация на второ лице в английски и т.н. Количествените и качествените промени в рамките на една категория могат да бъдат предизвикани както от лингвистични, така и от екстралингвистични фактори. Но най-често тези фактори действат едновременно. Така отслабването на двойственото число може да се обясни с отслабването на релевантността на разчленяването на множеството в съзнанието на говорещите, т.е. с екстралингвистичен фактор, а сливането му с обикновеното множествено число с процесите по аналогия, т.е. с лингвистичен фактор.

Ако по начина, подсказан от Едуард Сапир (Sapir 1963), за отделните езици се мисли като за диалекти на човешкия език, трябва да признаем, че те имат на най-високо ниво на абстракция еднотипни категории и че, както се твърди във всички менталистски теории, те (т.е. живите езици) всички в крайна сметка са скроени по една кройка. Това е образно изразено признаване на лингвистичните универсалии. Във всички езици, макар и по различен начин, действа триадата ориентир *Аз – Тук – Сега*. Във всички езици по някакъв начин се различават темпоралните и спатиалните отношения. Във всички езици има няколко синтактични и семантични плана. И така нататък. Но в същото време огромното разнообразие от езици в света показва, че дори еднородните категории в тях са членими по различен начин, т.е. имат несъвпадащи количествени характеристики. Така се оформя важният въпрос за съотношението между понятията **лингвистична универсалия** – **универсална лингвистична категория**. В най-общ вид би могло да се каже, че лингвистичните универсалии, обхващащи фактите на езика, дават основание да се мисли за наличието на универсални категории, представляващи конструкт на теорията за езика и отразяващи релациите между споменатите факти на езика. Нещо повече, известно е, че освен с универсалиите, живите езици се характеризират и със субуниверсалии – явления, представени в група езици, но не във всички съществуващи в света езици. И това е напълно разбираемо, защото според свидетелството на Едуард Сапир и Морис Суадеш (Sapir, Swadesh 1946: 103) само езиците на американските индианци (така нареченият Amerind) са много повече на брой от тези в Европа. Разнообразието от езици ни кара да надникнем по-дълбоко в тяхната структурна организация и да поставим въпроса за квантификацията на тяхната вътрешна членимост. От сведенията за добре описаните езици знаем, че в езиците, имащи оформено с морфологични маркери склонение в зоната на имената, количеството на падежите може да се

колебае от 3 (в арабски), 4 (в немски), 6 (в руски), 7 (в чешки), 15 (в естонски), 20 (в унгарски) до такива стряскащи цифри като например 52 (в табасаранския дагестански език – вж. Klimov 1994).

Грамматичните категории в различните езици могат да бъдат по-широки и по-тесни, или, както още се казва, с различен обхват. Освен това съотношението на широки и тесни категории във всеки отделен език се отличава с определена доза своеобразие и неповторимост. В руски имената и причастията се скланят, имат падеж, число и род; в тюркските, угро-финските, самодийските и др. езици имената се изменят по лице със задължително присъединяване на посесивен афикс (напр. в казахски *эке-м* „майка ми“, *эке-с* „майка му“). А в латински глаголната форма герундий се скланя. В изречението *Ars recte docendi cupidus est* („Трудно е изкуството на правилното преподаване“) герундият *docendi* е в *genetivus explicativus*, а в изречението *Alios docendo ipse multa disces* („С обученето на другите ти самият ще научиш много“) герундият е в *ablativus instrumentalis*. Наблюденията над тези и подобни факти поставят големия теоретичен въпрос за обема на категориите и за преливните процеси между отделните категории, трансформиращи техния обем. Едно е ясно: размитите граници между категориите и особено между субкатеориите се поддържат и „доразмиват“ с помощта на самия репертоар от езикови средства. От една страна, категориите като някаква мисловно начертана мрежа членят езиковата реалност на смислово обособени фрагменти, а от друга, имат способността да префасонират тези фрагменти, като им приписват нови характерологични признаци. Така се извършват процеси, определяни в теорията като резултат от действието на вътрешните закони на езика. Тези процеси водят до промени и в лингвистичната теория. Като тяхно отражение може да се изтъкува знаменитата фраза на Талми Гивон „Вчерашният синтаксис – това е днешната морфология“ (Givón 1989).

В еволюцията на всеки език наличието и количеството на категориите са обикновено променливи величини. Нито една граматична категория не съществува в изолация, тя зависи от наличието или отсъствието на други категории, които или са свързани с нея, или са ѝ противопоставени. От взаимодействието ѝ с тях нейното граматично значение може да се променя. Това проличава особено осезаемо в рамките на субкатеориите. Субкатеорията единствено число например е много по-релациона в езиците, където съществува само дихотомията **единствено – множествено число**, отколкото в езиците, в които има все още двойствено число и особено отколкото в езиците (става дума преди всичко за някои островни езици), в които има и тройствено число. В тези случаи всяка субкатеория, свързана с категорията число, е много по-деривационна, т.е. отличава се с много по-ниска степен на граматична абстракция.

Особен интерес представляват езиците, в които категорията число има и субкатеория **събирателност**. Значението на понятието **множество** в

тях е граматично, изразява се с граматични средства, например *дете* – *деца*, но събирателната форма *дечурлига* е езиков факт с превалиращ лексикален характер, защото основното значение е изразено с основата. В същото време тази основа е разширена и това е морфологичен факт. Българската езикова система е една от най-интересните за наблюдение в тази област, защото едновременното действие на морфологията и синтаксиса в нея е нещо, което се приближава до понятието *закономерно езиково явление*. Тук може да бъде споменат и фактът, свързан с „намесата“ на диалектни и просторечни форми при формирането на събирателни значения – срв. *Къща* – *къщи* – *къщя*, *даскал* – *даскали* – *даскаля* и др.

Грамматичната категория е основата на граматиката. Тя се определя като родово понятие по отношение на видовете, частните понятия, голямо място сред които заемат субкатегиите. Грамматичната категория е носител на граматичното значение, което по характера си е чисто формално и няма прототип в действителността. В действителността няма съществуващ обект *число*, *лице*, *наклонение* и т.н. Субкатегиите обаче могат да имат и най-често имат прототип, например *минало време* (*вчера*, *преди години*), *число* (*пет стола*) и т.н. Това значи, че в субкатегиите граматичното значение се преплита с някакви лексикални значения и в този смисъл те са по-категоричен изразител на отражателните свойства на езика. Казано по-точно, в категориите също се проявяват отражателни свойства, но те имат отношение към способността на човешкия мозък за абстрактно мислене. В субкатегиите зависимостта от абстрактното мислене не е анулирана, но там се добавят и редица факти от зоната на конкретността.

В традиционните описания доминира обвързването на определени категории с определени части на речта. Такава обвързаност наистина съществува, но тя не отрича факта, че частите на речта са множества, съставени от факти на езика, а категориите са конструкции, свързани с теориите за езика. В различни синтактични позиции една и съща езикова единица може да се държи като различни части на речта и може да влиза в рамките на различни категории. Тогава се наблюдава сложно преплитане на граматичните свойства, т.е. излизане от една категориална парадигма и преминане в друга, напр. *Вашето „здравей“ прозвуча формално*. В случая глаголната форма играе ролята на съществително, губи признаците на категорията *диатеза* и придобива нова семантична роля в изречението, т.е. получава падежна характеристика. Преливните процеси, свързани с категориалната организация на езиците, са наблюдавани още от древността. Класически пример за това е превръщането на герундий в герундив и обратното в латински, напр. често употребяваната в римския съд фраза *с изслушване на говорещите* е могла да бъде оформена по два начина: с герундив *oratoribus audiendis* и с герундий *audiendo oratores*. Такива факти са банално известни в езикознанието от дълги години, но едва през 2002 г. на конгреса на славистите в Люблина за пръв път Татяна Михайловна Нико-

лаева обяви в системен вид основните тезиси на своята непарадигматична лингвистика, разкриваща убедително същността на явлениято некатегориалност, свързано с така наречените блуждаещи езикови елементи, които според нея не могат да бъдат отнесени към нито една част на речта (Николаева/Nikolaeva 2008). Както се вижда, една от основните причини за това явление се крие в устройството на езика, в това, че целият репертоар от езикови средства се състои от елементи, носещи някакви „скрити зародиши“, които им създават възможността да бъдат не „закрепостени“, а „блуждаещи“ и да предизвикват езикови размествания и дори „срутвания“. Затова много точно звучи твърдението на Игор Григорович Милославски, че стабилността на граматичния строй не означава неподвижност, а това, че той се променя бавно (Милославски/Miloslavski 1981). В този сложен, многопластов процес се преплитат, а образно казано, „кръстосват шпаги“ класифициращите и модифициращите признаци на категориите. Първите, класифициращите, са селективни, интегрални, оформящи езиковите множества; вторите, модифициращите, са флективни, диференциални, пораждащи лингвистичните опозиции.

За граматичните категории е писано толкова много, че би могло да се предположи, че те са добре изучени. Но това е само предположение, водещо към заблуда. Не може да бъде окончателно изучено и дефинирано явление, което е в движение и което в диахронен план рефлектира разнопосочно. Затова темата за категориите е и вероятно ще си остане една от вечните теми на езикознанието, тема, обединяваща цялата проблематика на езиковата архитектура и на ситуирането на езика в човешкия мозък.

ЛИТЕРАТУРА

- Арутюнова 1982: *Арутюнова, Н. Д.* Лингвистические проблемы референции. – В: *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XIII, Москва, Прогресс, с. 5–40.
- Арутюнова 1988: *Арутюнова, Н. Д.* Типы языковых значений. Оценка, событие, факт. Москва, Наука.
- Бенвенист 1974: *Бенвенист, Э.* Общая лингвистика. Москва, Прогресс.
- Бодуэн 1963: *Бодуэн де Куртенэ, И. А.* Избранные труды по общему языкознанию. Т. I – II. Москва, Прогресс.
- Бондарко 2011: *Бондарко, А. В.* Категоризация в системе грамматики. Москва, Языки славянских культур.
- Буров 2004: *Буров, Ст.* Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността. Велико Търново, Фабер.
- Китова 2005: *Китова, М.* Логико-оценъчната категория относителна достоверност в съвременния испански език. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Куцаров 2007: *Куцаров, Ив.* Теоретична граматика на българския език. Морфология. Пловдив, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.

- Милославски 1981: *Милославский, И. Г.* Морфологические категории современного русского языка. Москва, Прогресс.
- Николаева 2008: *Николаева, Т. М.* Непарадигматическая лингвистика: история „блуждающих частиц“. Москва, Прогресс.
- Попова 2012: *Попова, М.* Семантични и прагматични аспекти на синтактичните категории в съвременния испански език. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Givón 1989: *Givón, T.* Mind, Code, and Context. Essays in Pragmatics. Hillsdale.
- Klimov 1994: *Klimov, G.* Einführung in die kaukasische Sprachwissenschaft. Hamburg, Buske Verlag.
- Lakoff 1987: *Lakoff, G.* Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago and London, The University of Chicago Press.
- Rosh 1973: *Rosh, E. H.* Natural Categories. – *Cognitive Psychology*, № 4(3), pp. 328–350.
- Rosh 1975: *Rosh, E. H.* Cognitive Representation of Semantic Categories. – *Journal of Experimental Psychology*, № 104(3), pp. 192–233.
- Sapir 1944: *Sapir, E.* Grading, a Study in Semantics. – *Philosophy of Science*, vol. 11, № 2, pp. 93–116.
- Sapir 1963: *Sapir, E.* Selected Writings. Language. Communication. Los Angeles, Berkeley.
- Sapir, Swadesh 1946: *Sapir, E., M. Swadesh.* American Indian Grammatical Categories. – *Word*, № 2, Volume 2, August.

REFERENCES

- Arutiunova 1982: *Arutiunova, N. D.* Lingvisticheskie problemy referentsii. – In: *Novoe v zarubezhnoi lingvistike*. Vyp. XIII, Moskva, Progress, s. 5–40.
- Arutiunova 1988: *Arutiunova, N. D.* Tipy iazykovykh znachenii. Otsenka, sobytie, fakt. Moskva, Nauka.
- Benvenist 1974: *Benvenist, E.* Obschchaia lingvistika. Moskva, Progress.
- Boduen 1963: *Boduen de Kurtene, I. A.* Izbrannye trudy po obshchemu iazykoznaniiu. T. I–II. Moskva, Progress.
- Bondarko 2011: *Bondarko, A. V.* Kategorizatsiia v sisteme grammatiki. Moskva, Iazyki slavianskikh kul'tur.
- Burov 2004: *Burov, St.* Poznaniето v ezika na balgarite. Gramatichno izsledvane na kontseptualnata kategorizatsiya na predmetnostta. Veliko Tarnovo, Faber.
- Givón 1989: *Givón, T.* Mind, Code, and Context. Essays in Pragmatics. Hillsdale.
- Kitova 2005: *Kitova, M.* Logiko-otsenachnata kategoriya otnositelna dostovernost v savremenniya ispanski ezik. Sofia, Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Klimov 1994: *Klimov, G.* Einführung in die kaukasische Sprachwissenschaft. Hamburg, Buske Verlag.
- Kutsarov 2007: *Kutsarov, Iv.* Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya. Plovdiv, Universitetsko izdatelstvo “Paisiy Hilendarski”.

- Lakoff 1987: *Lakoff, G.* Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind. Chicago and London, The University of Chicago Press.
- Miloslavski 1981: *Miloslavskii, I. G.* Morfologicheskie kategorii sovremennogo russkogo iazyka. Moskva, Progress.
- Nikolaeva 2008: *Nikolaeva, T. M.* Neparadigmaticheskaia lingvistika: istoriia "bluzhdaiushchikh chastits". Moskva, Progress.
- Popova 2012: *Popova, M.* Semantichni i pragmatichni aspekti na sintaktichnite kategorii v savremenniya ispanski ezik. Sofia, Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski".
- Rosh 1973: *Rosh, E. H.* Natural Categories. – *Cognitive Psychology*, № 4(3), pp. 328–350.
- Rosh 1975: *Rosh, E. H.* Cognitive Representation of Semantic Categories. – *Journal of Experimental Psychology*, № 104(3), pp. 192–233.
- Sapir 1944: *Sapir, E.* Grading, a Study in Semantics. – *Philosophy of Science*, vol. 11, № 2, pp. 93–116.
- Sapir 1963: *Sapir, E.* Selected Writings. Language. Communication. Los Angeles, Berkeley.
- Sapir, Swadesh 1946: *Sapir, E., M. Swadesh.* American Indian Grammatical Categories. – *Word*, № 2, Volume 2, August.

✉ Проф. д.ф.н. Стефана Димитрова
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ Prof. Stefana Dimitrova, DSc
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria